

especially as large parts of the book spend more time treating the De Geer brothers than Jennings & Finlay.

Even though there are some tables and graphs, for example those depicting the development of the price of iron and the Riksbank loans, I feel that there could have been more. For instance, Fritz could have given a rough picture of the development of De Geer's different ironworks to make it easier for the reader to keep up with all the detailed information. At the very least, the text would have been easier to follow if Fritz had made a more concerted effort to summarize his points, especially in the very long third chapter. At times he also passes over important points, especially those relating to Jennings & Finlay, choosing instead to focus on others that can seem less important – especially those relating to De Geer, which rarely add any information that amplifies or simplifies the interpretation. The study is considerably weakened by the fact that Fritz chooses not to analyze the data. Without the summary at the end of the book, it is hard for the reader to understand what Fritz believes he has shown. Despite a few flaws, this book will likely prove useful to those who study ironworks or finance during the Age of Liberty.

Lili-Annè Aldman

Esbjörn Funck, *Några idéer och tänkesätt på Carl Carlesons väg genom den tidiga frihetstiden* (Kristianstad: MonitorFörlaget, 2008). 183 s.

Esbjörn Funcks bok, med den något otympliga titeln *Några idéer och tänkesätt på Carl Carlesons väg genom den tidiga frihetstiden*, behandlar en typ av litteratur som går under beteckningen essäpress. Den utgörs vanligen av veckoskrifter som enbart tar upp ett tema eller en fråga i varje nummer. Dessa upplevde en blomst-

ringstid under första hälften av 1700-talet. Sedan länge har *Sedolärande Mercurius* (1730–1731) ansetts vara den första i Sverige. Den var en moralisk tidskrift, som mest byggde på översättningar av utländskt material. Detta var inget ovanligt och ofta omformades det övertagna innehållet för att passa svenska förhållanden. *Mercurius* gavs ut av bröderna Carl och Edward Carleson (då ännu Carlsson) och föregick alltså den för eftervärlden mera kända *Then Sväniska Argus* (1732–1734) utgiven av Olof von Dalin.

Avsikten med Funcks studie är att ge en detaljerad redogörelse och tolkning av innehållet i några akademiska skrifter av Carl Carleson samt några av de politiskt vinklade numren av *Mercurius*. Funcks skrift kan te sig något opropotionerlig, då han som ledstjärna flera gånger framhåller ekonomihistorikern Lars Magnussons tes att eftervärldens bedömning av tidigare epokers ekonomiska debattörer och teoretiker bör ske med blicken vaken för språkbruk, samhällsklimat och idéliv, alltså en mycket tät besked. Detta har Funck verkligen gjort med besked. Här handlar det framför allt om naturrätten och den roll den spelat, då svenska skribenter och debattörer utvecklade sina tankar om merkantilismen under frihetstiden. Styrkan i hans bok ligger i de långa bakgrundsteckningar han ger, men det opropotionerliga ligger i deras tillämpning på det mycket blygsamma primära källmaterialet. En hel del i framställningen av olika kontexter kan ibland också tyckas irrelevanta för sammanhanget. Här ges alltså översikter över de moraliska veckoskrifterna med nedslag i England, Frankrike, Nordtyskland och Skandinavien fram till Carlesons *Mercurius*, där Funck med hjälp av de något ålderstigna auktoriteterna Karl Warburg, Otto Sylwan och Martin Lamm konstaterar att det är med *Mercurius* som en ny genre introduceras i Sverige. Vi får också en mycket noggrann redogörelse för Carlesons yttre barndomsmiljö vid Södermalmtorg i Stockholm med inslag av pestepi-

demi, bebyggelse som presenteras med intressant bildmaterial, den sociala strukturen bland befolkningen med mera.

Störst utrymme får presentationen av naturrättens vindlande historia alltifrån antiken till 1700-talet med tyngdpunkten lagd på 1600-talets stora "moderna" rationalistiska naturrättstänkare som Schefferus, Grotius, Pufendorf och Thomasius, den senare verksam in på 1700-talet. Här uppåddar Funck modernare ledsagare i form av idéhistoriker som Bo Lindberg, Tore Frängsmyr och Sten Lindroth, rättshistoriker som Bo H. Lindberg och Erik Anners med flera, och han är väl insatt i den svenska sekundärlitteraturen. Slutklämmen blir att under 1700-talets första decennier var naturrättstänkandet allmängods och genomsyrade undervisningen vid humanistiska fakulteten i Uppsala. Här befann sig Carleson vid denna tid och drillades i detta tänkande, förutom vid föreläsningar, också vid ett slags övningsdisputationer som ägde rum vid universitetets nationer. Carleson försvarade också en dissertation (1724), och Funck kan efter en historisk genomgång alltifrån Claes Annerstedts *Uppsala universitets historia* (1877–1931) konstatera att det är nära nog omöjligt att säga vem som är författare till dissertationerna. Är det professorn eller disputanden? Funck skriver, när han redogör för argumentationen, avhandlingsförfattaren. Professor och preses vid disputationen var den i naturrätt väl förfarne Andreas Grönwall. Hans inställning till naturrätten var den gängse vid akademien under frihetstiden, det vill säga att den "moderna" naturrätten betraktades som en självklar fortsättning på traditionen från antiken. Dissertationen hämtar sin utgångspunkt från Ciceros skrift *De officiis* (Om plikterna), och avhandlingen handlar till stor del om Olaus Petris domarregler och dessa reglers tillämpning vid rättegångar. I centrum står den av Cicero myntade frasen "summum ius – summa iniuria", vilket ungefärligen betyder högsta rätt kan bli högsta orätt. Ett exempel kan vara att

om en domare alltför ordagrant och slaviskt följer lagens bokstav kan domen bli förödande och alltför sträng för den enskilde. En domare bör därför vid särskilt svårbedömda fall föredra en välvillig tolkning av lagen och verkligen rannsaka det yttersta av sitt förnuft. Funcks redovisning av innehållet i dissertationen är intressant, och vi kan väl utan vidare förstå att Carleson satt inne med en viss kunskap om naturrätten, men om han är författare till avhandlingen vet vi inte. Det är detta jag som kritiker menar är för stora bemödanden med kontexten och det lilla som verkligen kommer ut av huvudpersonen Carlesons egen fatatur.

Bättre lyckas Funck med *Sedolärande Mercurius*. Detta kan man se av några politiska och ekonomiska artiklar, som nära följer händelserna vid den korta riksdagen 1731. Även här sätter Funck in artiklarna i en noggrant utformad kontext om bakgrunden till vad som utspelades vid riksdagen. Framför allt gällde den några övergripande frågor såsom omfånget av olika importrestriktioner och regeringens åtgärder för att etablera inhemska manufakturer. Carleson lärer sig med hattarna och ackompanjerade deras argumentation om nödvändigheten av självförsörjning, inte minst genom manufakturer av skilda slag, och det kan utan tvekan ses som en politisk presskampanj av allt att döma, som Funck hävdar, den första i sitt slag i Sverige. Samtidigt framhåller han dock att dessa tendentiösa inslag i *Sedolärande Mercurius* utgivning på sikt utgjorde en blygsam faktor i sammanhanget, men också att den i den aktuella situationen kom att betyda så mycket mer. Något om naturrätten möter vi dock inte i detta sammanhang.

Jag har nämnt något om Funcks källmaterial. När det gäller primärmaterialet kunde han möjligen ha fått ut mera av det, inte minst med tanke på de magistrala kontexterna. Här kunde *Mercurius* ha använts ytterligare, inte minst för att naturrättsligt tänkande återfinns även i denna tidskrift. Sekundärlitteraturen är dock stundtals av för gammalt datum. Det är

mycket Karl Warburg, Martin Lamm, Henrik Schück och Otto Sylwan. Vid några tillfällen citeras även Carl Gustaf Malmströms *Sveriges politiska historia*, 2:a upplagan 1895. Den första upplagan kom ut 1855–1877. Dessa forskare verkade kring sekelskiftet 1900 och gör att Funcks bok inte känns riktigt uppdaterad. I bokens slutord står följande: "Trots att Dalins *Argus* i näst intill alla avseenden överglänser *Mercurius* kan man därför konstatera att Martin Lamms slutomdöme i kapitlet om *Argus* är något förhastat. Lamm skriver att med *Argus* är det första gången som vår litteratur träder 'ut från sin förnäma afskildhet och tar del i samhällslifvets stora frågor'. Jag vill påstå att *Argus* i just detta avseende trots allt inte var först. *Argus* kommer här i stället in som god tvåa!" – Lamms yttrande föll 1908 och är vederlagt sedan länge. Dessutom förefaller Lamm ha haft olika uppfattningar om detta, något som kan ses i början av denna recension. Lamm tycks dock mena att Dalin med sina överlägsna kvaliteter får en mera betydande roll för den svenska litteraturen, medan Carlsson, som Lamm skriver, trots sina många träkiga reflexioner och sin torra stil otvivelaktigt måste ses som *Argus* inhemska föregångare.

Nils Eriksson

Lars-Åke Götesson, *Resa med förbinder: om Linnélärjungen Daniel Solanders vistelse i Skåne 1759–1760 och hans fortsatta öden* ([Visby: Nomen], 2010). 434 s.

Daniel Solander är inte okänd. Själv publicerade han inte så mycket men tjänade som en viktig förbindelselänk mellan det linneanska Sverige och England, låt vara att Linné var djupt besviken på honom för att han inte återvände. Solander var nämligen så gott som designatus att efterträda Linné, genom kompetens och för planerat äktenskap med dottern

Lisa Stina. Men han fastnade i England och blev introduktören i London, uppskattad för sina kunskaper liksom sociala talang. Framför allt var han ju naturalist på James Cooks seglats med Endeavour 1768–1771. Och året därpå reste han och Joseph Banks till Island. När han inte konverserade i salongerna arbetade han intensivt för Banks och British Museum. Han var tjugosju år när han lämnade Sverige och fyrtionio när han dog efter ett slaganfall. Flera har skrivit om honom bland annat Robert Fries 1940 och den amerikanske historikern Roy Rauschenberg 1968. En utmärkt biografi ägnades honom av australiensaren Edward Duyker (1995) som också givit ut hans korrespondens tillsammans med Per Tingbrand (som är från Piteå som Solander). I Botany Bay står han staty, svenskar känner honom bland annat genom porträttet av honom tillsammans med Banks och tahitiern Omai, nu på Vetenskapsakademien. Hans förhållande till Linné har behandlats av Arvid Ugglå, som alltid kunnigt och balanserat.

Lars Åke Götesson har alltså mycket forskning att utnyttja och en livfull historia att berätta. Han har inte letat fram nya aktstycken men sammanställt vad som tidigare legat spritt, därtill utarbetat en rad appendixes. En tvåhundra sidor lång katalog uppstår en rad biografier, till urvalet kanske något oklart men pålitligt dokumenterat och väl skrivet. Det är roligt att efter varandra finna levnadsteckningar av den litet träige lundaprofessorn Clas Blechert Trozelius och hövdingen på Raiatea i Sällskapsöarna Tupaia. Ett annat appendix förtecknar avbildningar av Solander. Här finns också växtlistor över insamlat material på Madeira, i Rio de Janeiro, på Nya Zeeland och så vidare. Ett sjuttioal arter, växter och djur med Solanders namn listas också. Bland annat finns en *Pterodroma solandri*, en stormfågel namngiven av Gould 1844. Kanske var Solander en stormfågel, i alla fall färdades han vida. Men i enlighet med titeln ska också framhållas just temat "med förhinder", hur Solander fastnade